

วรรณกรรมประเภทฉันท์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6

หม่อมหลวงหญิง ค่ายาง ศรีธวัช

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2533

ISBN 974-577-352-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

016386

CHAND LITERARY WORKS IN THE REIGNS OF KING RAMA V AND KING RAMA VI

Mr. Kamyuang Srithavaj

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Thai

Graduate School

Chulalongkorn University

1990

ISBN 974-577-352-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วรรณกรรมประเภทล้นท์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6

โดย

หม่อมหลวงหญิง ค่ายวง ศรีธวัช

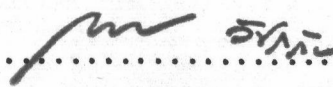
ภาควิชา

ภาษาไทย

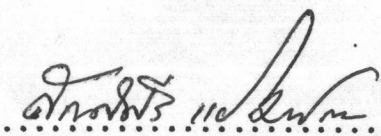
อาจารย์ที่ปรึกษา

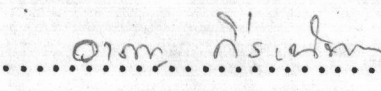
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์

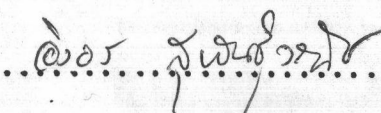
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

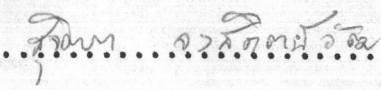
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรราชัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมนัดดา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อิงอร สุพันธ์วิทย์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุจิตรา จงสลิศย์วัฒนา)

หม่อมหลวงหญิง ค่ายวง ศรีธวัช : วรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6
(CHAND LITERARY WORKS IN THE REIGNS OF KING RAMA V AND KING RAMA VI)
อ.ที่ปรึกษา : ผศ.อารดา กิระนันท์, 341 หน้า. ISBN 974-577-352-2

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6 ทั้งด้านฉันทลักษณ์ ขบถนิยมในการประพันธ์ จุดมุ่งหมายในการประพันธ์ ลักษณะการนำเสนอและ เนื้อหา ตลอดจนลักษณะดีเด่นด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ เพื่อสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและแสดง คุณค่าด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ของวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยนี้

ผลการศึกษาวเคราะห์พบว่า วรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ส่วน หนึ่งยังคงดำเนินตามแนวขนบนิยมตามที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่อีก ส่วนหนึ่งมีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่สร้างสรรค์ให้มีความแปลกใหม่ไปจากเดิม กล่าวคือ ในด้าน ฉันทลักษณ์มีการคิดค้นและดัดแปลงทำให้มีฉันทชนิดใหม่เพิ่มขึ้น และรักษาแบบแผนคำประพันธ์โดยมีการเลือก ใช้คำครู-ลหุตามลักษณะการสะกดคำอย่างเคร่งครัดยิ่งขึ้น มีการนำเสนอวรรณกรรมประเภทฉันทในลักษณะ ที่แตกต่างไปจากเดิม ได้แก่ การนำฉันทไปแต่งบทละครและวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการ แต่งเพื่อใช้เฉพาะโอกาสพิเศษ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ในด้านเนื้อหาผู้ประพันธ์พยายามเลือกสรรเรื่อง ที่มีความแปลกใหม่ ซึ่งแตกต่างไปจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มีมาแต่เดิม นำมาแต่งเป็นฉันท ซึ่งสามารถ ดึงดูดใจผู้อ่านได้ดี มีการนำเรื่องจากวรรณกรรมตะวันตกและวรรณกรรมสันสกฤตมาใช้ ลักษณะโครงเรื่อง มีหลายแบบ และตัวละครเอกบางตัวแสดงให้เห็นพัฒนาการด้านลักษณะนิสัยและบทบาท เมื่อสังเกตความ สัมพันธ์ระหว่างเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง วิธีการดำเนินเรื่อง และตัวละคร จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกัน เป็นอย่างดี ส่วนแนวคิดที่ปรากฏในเรื่องสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และค่านิยมบาง ประการซึ่งแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่าจะมีการเลือกใช้ คำไทยมาแต่งวรรณกรรมประเภทฉันทมากขึ้น แทนการใช้คำบาลี-สันสกฤตในปริมาณมากอย่างแต่ก่อน แต่วรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยนี้ก็ยังคงแสดงให้เห็นถึงความงามของถ้อยคำทั้งด้าน เสียงและความหมาย อันเกิดจากการเล่นเสียงและจังหวะ การเล่นคำ และการใช้สำนวนโวหาร ซึ่งสามารถก่อให้เกิดจินตนาการ และอารมณ์สะเทือนใจได้ดี จึงนับได้ว่าวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยนี้มีคุณค่าและน่าสนใจอย่างยิ่ง

ภาควิชา ภาษาไทย
สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิติศ ค่ายวง ศรีธวัช

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา อ.อารดา กิระนันท์

กรมส่งเสริมการศึกษานานาชาติ (International Education Promotion Bureau)

M.L. KAMYUANG SRITHAVAJ : CHAND LITERARY WORKS IN THE REIGNS OF KING RAMA V AND KING RAMA VI. THESIS ADVISOR : ASST.PROF. ARADA KIRANAND. 341 PP. ISBN 974-577-352-2

The objectives underlining this thesis are to observe alterations in Chand Literary works in the Reigns of King Rama V and King Rama VI and to pinpoint their values in both content and poetical embellishment through the critical studies of their syntactical forms, tradition, purpose, presentation, content and poetical embellishment.

The studies reveal interesting features of those works under scrutiny. While some pieces still followed traditional patterns descending from Ayudhaya and Early Rattanakosin, others generated innovating creations. On syntactical form, there were new inventions of Chand which confined more strictly to use of metrical syllables. Moreover, there was an original mutation in the presentation of Chand to depict plays and minor literary works to collaborate special events only. Considering the content aspect, there was evidence that the authors had selected new and interesting stories departing from traditional legends to successfully impress the audience. Among them were stories originated in western and Sansakrit literatures which gave different plots. Some prominent characters even conveyed vivid development in traits and roles. Furthermore, judged from the relations among story, plot, presentation and characters, these elements contributed to harmonious poetical works with themes illumining events, feelings and values which illustrated changes in that period. However, although there was a popularity in using more Thai words in replacement of Pali-Sanskrit, chand of this period still possessed aesthetical values both in sound and content derived from alliteration, assonance and styles which effectively intrigued imagination and emotion. Chand literary works in the Reigns of King Rama V and King Rama VI are, therefore, worthy of study.

ภาควิชา ภาษาไทย

สาขาวิชา ภาษาไทย

ปีการศึกษา 2532

ลายมือชื่อนิสิต คำบวง ศรีแก้ว

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา อ.ดร. กิระนันท์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วย ความเมตตาและห่วงใยของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งกรุณาให้ทั้งความรู้ คำแนะนำ และตรวจแก้ไขอย่างละเอียด เป็นแนวทางให้ ผู้วิจัยสามารถทำงานได้จนประสบผลสำเร็จ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อิงอร สุพันธ์วิมลช และ อาจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ได้กรุณาให้คำแนะนำและตรวจสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีคณาจารย์อีกหลายท่านในภาควิชาภาษาไทยและภาควิชาภาษาตะวันตก ได้กรุณาตอบปัญหาและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย อาทิเช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณ เกரியโกเรเพ็ชร และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ ลินสกุล ตลอดจนคณาจารย์ ภาควิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และแสดงความห่วงใยจนกระทั่ง ผู้วิจัยสามารถทำการวิจัยครั้งนี้ได้สำเร็จ

คณาจารย์ดังกล่าวนามมาข้างต้นล้วนแต่เป็นผู้ที่มีพระคุณต่อผู้วิจัย จึงขอจารึกคุณความดีของท่านโดยกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ในโอกาสนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จเป็นรูปเล่มมิได้ หากไม่ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดีจากบุคคลดังต่อไปนี้

การค้นหารวบรวมข้อมูล ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแปลและการพิมพ์ ได้แก่ อาจารย์ วันทนีย์ คำรังชัย แห่งแผนกมาตรฐานการศึกษา คุณกิตติศักดิ์ ทวีศักดิ์ คุณวิเชียร วราลธิชชัย ผู้พิมพ์ต้นร่างและพิสูจน์อักษร ตลอดจน คุณนัฐินี และ คุณสุสติ เกตุแก้ว ผู้จัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

ผู้ที่ให้คำแนะนำและกำลังใจ ตลอดจนการหยิบยืมหนังสือต่าง ๆ ได้แก่ คุณไกล่รุ่ง อามระดิษ คุณธีรณัฐ โชคสุวณิช คุณพญารัตน์ วุฒิสว่างวงศ์ คุณสุปามี มณฑานุช และคุณธเนศ เวศร์ภาดา ดังนั้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณท่านทั้งหลายไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ขอกราบระลึกถึงพระคุณบิดามารดา ตลอดจนญาติพี่น้อง ผู้ที่สนับสนุนผู้วิจัยให้ มีโอกาสได้ศึกษาต่อ ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจแก่ผู้วิจัย เป็นอย่างดี เสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
2 สภาพทั่วไปของวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6	15
2.1 ความเฟื่องฟูของวรรณกรรมประเภทฉันท	18
2.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การแต่งวรรณกรรมประเภทฉันทเฟื่องฟู	21
2.2.1 บทบาทของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริม วรรณกรรมและการมอบเครื่องหมายเกียรติคุณ หรือรางวัลวรรณกรรม	21
2.2.1.1 หน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริม วรรณกรรม	21
2.2.1.2 การมอบเครื่องหมายเกียรติคุณหรือ รางวัลวรรณกรรม	24
2.2.2 บทบาทของบุคคลสำคัญซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริมงาน ประพันธ์	26
2.2.2.1 พระมหากษัตริย์กับพระราชนิพนธ์ ประเภทฉันท	26
2.2.2.2 พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ กับการอุปถัมภ์กวี	28
2.2.3 ความบันเทิงใจจากกวีผู้แต่งฉันท	32
2.2.4 ช่องทางในการเผยแพร่งานประพันธ์	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.3 กวีผู้มีบทบาทสำคัญในการประพันธ์ฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6	33
2.3.1 กวีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5	33
2.3.2 กวีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 6	34
3 ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6	37
3.1 รูปแบบของวรรณกรรมประเภทฉันท	37
3.1.1 ฉันทลักษณ์	37
3.1.1.1 การใช้คำครุ-ลหุ	37
ก. สาเหตุที่ทำให้ผู้ประพันธ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ยึดมั่นต่อการใช้คำครุ-ลหุตามการสะกดคำ	38
ข. ลักษณะการใช้คำครุ-ลหุในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6	42
3.1.1.2 การจัดองค์ประกอบด้านฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมประเภทฉันท ...	48
ก. ส่วนประกอบของวรรณกรรมประเภทฉันท	48
ข. ชนิดของคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมประเภทฉันท ..	50
ค. บทบาทของกาพย์ในฐานะคำประพันธ์ประกอบวรรณกรรมคำฉันท	56

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

ง. ขนาดของวรรณกรรมประเภทฉันท ..	60
3.1.2 ขนบนิยม ในการประพันธ์	61
3.1.2.1 บทไหว้หรือบทประณามพจน์	62
ก. บทสรรเสริญพระรัตนตรัย	62
ข. บทสรรเสริญเทวดา	63
ค. บทสรรเสริญพระมหากษัตริย์	69
ง. บทไหว้บิดามารดา	71
จ. บทไหว้ครูบาอาจารย์	71
3.1.2.2 บทขอพรและบทอวยพร	72
3.1.2.3 บทพรรณนา	74
3.1.2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประพันธ์	78
ก. ชื่อผู้ประพันธ์	78
ข. การถ่อมตัวของผู้ประพันธ์	80
ค. ความคิดเห็นของผู้ประพันธ์ที่มีต่อ วรรณกรรมของตน	82
3.1.2.5 ข้อมูลปลีกย่อยเกี่ยวกับวรรณกรรมแต่ละ เรื่อง	85
ก. ที่มาของเรื่อง	85
ข. เวลาแต่ง	88
ค. จุดประสงค์ของการแต่ง	89
ง. คำอุทิศ	89
3.1.3 ประเภทของวรรณกรรมประเภทฉันทในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6	91

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

3.1.3.1	วรรณกรรมนิทานคำฉันท์	91
3.1.3.2	วรรณกรรมบทละครคำฉันท์	93
3.1.3.3	วรรณกรรมประเภทฉันท์พิธีการ ...	102
3.1.3.4	วรรณกรรมประเภทฉันท์ขนาดสั้น ..	104
3.2	จุดมุ่งหมายในการประพันธ์	109
3.2.1	เพื่อสั่งสอนและให้ข้อคิด	109
3.2.2	เพื่อประกอบพิธีการ	114
3.2.3	เพื่อเฉลิมพระเกียรติหรือยกเกียรติ	115
3.2.4	เพื่อบันทึกภาพและเหตุการณ์	116
3.2.5	เพื่อความบันเทิง	117
3.2.6	เพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ	119
3.2.7	เพื่อใช้โฆษณาวารสารหรือหนังสือพิมพ์ให้เป็นที่ นิยม และเพื่ออนุรักษ์การประพันธ์ร้อยกรอง	125
3.2.8	เพื่อใช้โน้มน้าว ชักชวน และปลุกใจ	126
3.3	เนื้อหาของวรรณกรรมประเภทฉันท์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6	129
3.3.1	เนื้อเรื่องและโครงเรื่อง	129
3.3.1.1	เนื้อเรื่อง	129
3.3.1.2	โครงเรื่อง	137

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.3.2 แนวคิด	153
3.3.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความรักและชีวิต ครอบครัว	154
3.3.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง และสถาบันกษัตริย์	155
3.3.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม	158
3.3.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการดำเนิน ชีวิตบางประการ	159
3.3.3 ตัวละคร	161
3.3.3.1 ตัวละครเอกฝ่ายชาย	162
3.3.3.2 ตัวละครเอกฝ่ายหญิง	179
3.3.3.3 ตัวละครปรปักษ์	187
4 วรรณศิลป์ในวรรณกรรมประเภทฉันทสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6	
4.1 การใช้เสียงและจังหวะ	195
4.1.1 การเล่นเสียง	196
4.1.1.1 การเล่นเสียงสัมผัส	196
4.1.1.2 การเล่นเสียงควบกล้ำ.....	201
4.1.1.3 การเล่นคำอุปมา	202
4.1.1.4 การเล่นเสียงวรรณคดี	205
4.1.2 การใช้จังหวะ	209
4.2 การใช้คำ	215
4.2.1 การใช้คำไทยและคำบาลี-สันสกฤต	215
4.2.1.1 สาเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ในลักษณะการใช้คำไทยและคำบาลี- สันสกฤต	215
4.2.1.2 ลักษณะการเลือกใช้คำไทยหรือคำบาลี- สันสกฤตกับเนื้อความ	216

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2.2 การเล่นคำ	223
4.2.2.1 การเล่นคำซ้ำ	223
4.2.2.2 การใช้กระสวนประโยค	228
4.2.2.3 การเล่นคำในลักษณะกลบท	232
4.2.2.4 การเล่นคำซ้อน	238
4.2.2.5 การเล่นคำพ้อง	241
4.2.2.6 การเลือกใช้ศัพท์	244
ก. การเล่นคำที่มีความหมาย ใกล้เคียงกัน	244
ข. การหลกศัพท์	246
4.3 การใช้สำนวนโวหาร	248
4.3.1 การใช้สำนวนโวหารแนวบรรยายหรือพรรณนา	248
4.3.2 การใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบ	250
4.3.2.1 ความเปรียบเทียบอุปมา และอุปลักษณ์	250
4.3.2.2 ความเปรียบเทียบอุปพจน์	257
4.3.2.3 ความเปรียบเทียบอุปคณาธิษฐาน ...	258
4.4 การสื่อความหมายของวรรณกรรมประเภทฉันท	261
4.4.1 การสื่อความหมาย เพื่อแสดงภาพหรือ เรื่องราว	261
4.4.2 การสื่อความหมาย เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกหรือ บรรยายภาคในเรื่อง	266
5 สรุปผลการวิจัย และข้อ เสนอแนะ	275
บรรณานุกรม	279
ภาคผนวก	287
ประวัติผู้เขียน	341